

О.Л. ГЕЛЕТА, кандидат геологічних наук
В.А. НЕСТЕРОВСЬКИЙ, доктор геологічних наук
О.О. АНДРЕЄВА, кандидат геологічних наук
СУРОВА В.М.

Основні нормативно-правові засади щодо запровадження старательського видобування дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння в Україні

В Украине существует большое количество проявлений и небольших по запасам месторождений драгоценных и полудрагоценных камней, добыча которых в промышленных масштабах является нерентабельной. Возможность извлекать данные полезные ископаемые упрощенным способом, которым может являться старательская добыча, не предусмотрена законодательством Украины. Данная публикация является обзорной и в ней приведены основные закономерности, позволяющие внедрить старательскую добычу в Украине.

Ukraine has a large number of displays and small reserves of precious and semiprecious stones, production of which is commercially unprofitable. Ability to extract data minerals simplistic way that can be gold digging production, not foreseen by the legislation of Ukraine. This publication is an overview and summarizes the basic laws that allow introducing artisanal mining in Ukraine

За відомостями Державної комісії України по запасах корисних копалин, в нашій державі розвідано 8 родовищ і виявлено понад 300 проявів близько 40 видів дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння в різних геолого-економічних концентраціях, які складають як родовища, так і прояви корисних копалин. Ці мінерали і гірські породи використовують у ювелірно-каменерізному виробництві, для виготовлення прикрас і художньо-прикладних виробів. Сьогодні промислово розробляються (власне оформлено спецдозволи на розробку) два родовища бурштину (Рівненська обл.) та родовище камерних пегматитів, в межах якого знаходяться кварц, берил, топаз та інші дорогоцінні камені (Житомирська обл.). Видобуток інших корисних копалин, які визначено як дорогоцінне чи напівдорогоцінне каміння, не здійснюється через численну низку причин. Як вихід з цієї ситуації вбачається запровадження спрощеної форми надрокористування, яка передбачає старательське видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння.

Враховуючи геологічні умови залягання дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння та гірничо-експлуатаційні можливості їх вилучення з надр, така практика надрокористування є можливою.

На території сучасної України з давніх часів використовують дорогоцінне (напів-

дорогоцінне) каміння, яке знаходиться в її надрах. Під час розкопок стоянок, городищ, курганів знаходять знаряддя праці, побутові і культові речі, амулети і прикраси, вироблені з кольорового кременю, пірофіліту, лабрадориту, сердоліку, агату, мармурового оніксу, кальциту, мармуру, мармуризованого вапняку тощо. Зважаючи на історичні свідчення щодо використання дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння на території сучасної України, можна сміливо припустити, що видобуток цих корисних копалин, який здійснювався у ті часи, буде можливим і для сучасних фізичних осіб-старателів. Дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння, яке знаходять у слов'янських похованнях Придніпров'я у вигляді намист і сережок із сердоліку, світлого кварцу і бурштину, відповідає сучасній українській геолого-інформаційній базі корисних копалин. Слід враховувати, що кольорове каміння (дорогоцінне, напівдорогоцінне і виробне) було першою сировиною для виробного промислу в Русі-Україні. З овруцьких пірофілітових сланців виготовляли прясла, побутові речі, барельєфи, різьблені саркофаги. Для прикрас використовували бурштин, сердолик, гірський кришталь. У XVIII–XIX століттях міжнародної слави набули українські лабрадори, які застосовували як для декоративного оздоблення, так і в ювелірно-прикладних виробках.

Підтвердженням позитивної практики старательського надрокористування щодо видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння є міжнародний досвід багатьох країн, де така діяльність проводиться лише з метою вилучення корисних копалин з надр, а також у поєднанні з туристично-розважальним бізнесом. І в першому, і в другому випадку це забезпечує додаткові надходження до бюджету країн, у яких вона проводиться.

В Україні питання старательського видобування є актуальним, а його запровадження сприятиме комплексній розробці родовищ корисних копалин, де дорогоцінне (напівдорогоцінне) каміння є супутньою копалиною. Легалізація шляхом старательства фізичними особами корисних копалин сприятиме збільшенню надходжень коштів до держбюджету. Досить важливим питанням, яке дозволить розв'язати старательство, є легалізація та приведення у нормативно-правову форму видобування в Україні бурштину, який є найбільш оптимальним об'єктом для відпрацювання моделі старательства у сфері корисних копалин.

Для проведення старательського видобування корисних копалин у законодавстві України на сьогодні немає правових підстав, а тому є необхідним дослідити це питання з метою запровадження зазначеної форми надрокористування.

Старательський спосіб видобування корисних копалин не визначений чинним Кодексом України про надра, завданнями якого є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій і громадян.

У багатьох країнах світу старательська діяльність визначається як: видобування корисних копалин фізичними особами-шукачами, які на свій страх і ризик здійснюють надровидобувну діяльність за допомогою непромислового обладнання, в непромислових обсягах і за спрощеною системою оформлення дозвільних документів на об'єктах, які не мають промислового значення. Як правило, така діяльність є сезонною, тому валова вартість видобутих у непромислових обсягах корисних копалин повинна забезпечувати рентабельність проведених робіт.

Перелік дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, яке можна розглядати як об'єкт старательського видобування, наведено у статті 1 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 № 637/97-ВР (далі – Закон № 637/97-ВР), постановвах Кабінету Міністрів України від 12.12.94 № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» та від 27.07.94 № 512 «Про загальну класифікацію та оцінку вартості природного каміння», у пунктах 3.7.1, 3.7.2, 3.7.3 «Національного класифікатора корисних копалин» НДК 008:2007, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 12.12.2007 № 357.

Дорогоцінне каміння – це різні за складом і будовою мінерали, переважно кристали, з особливими властивостями, які вирізняються гарним і насиченим забарвленням, яскравим блиском, високою прозорістю, сильним світлозаломленням, значною твердістю тощо. Використовують їх у ювелірній справі, прикладному мистецтві, для інкрустації різних виробів, у буровій техніці, оптиці, радіоелектроніці тощо. Крім того, у сфері коштовного камін-

ня серед утворень органогенного походження ще виділяють корали, кістку мамонта та слонову кістку (бивень), китовий вус, бивень моржа, перламутр.

Напівдорогоцінне каміння – це мінерали або гірські породи з певними якісними властивостями (привабливе забарвлення або структурний рисунок, здатність до полірування, просвічуваність, певна твердість, в'язкість тощо). Воно зазвичай представлене моно- і полімінеральними агрегатами з гарним кольором або малюнком, непрозорими або напівпрозорими в тонких відколах, добре полірується завдяки досить однорідній дрібнозернистій, тонковолокнистій або прихованокристалічній структурі. Напівдорогоцінне каміння може використовуватись як виробне каміння, а саме для виготовлення художніх і декоративних виробів. Найбільш рідкісні і високодекоративні камені, частково використовують у ювелірних і ювелірно-галантерейних виробках. Це малахіт, лазурит, нефрит, жадеїт, чароїт, агат, родоніт та ін.

Аналізуючи законодавство України, можна не відособлювати нормативно-правову регламентацію щодо видобування і обігу напівдорогоцінного каміння від такої самої регламентації щодо дорогоцінного каміння. Адже суттєвої різниці, яка могла б диференціювати правові підходи до видобування та провадження господарської діяльності дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння у вітчизняній нормативно-правовій базі немає.

Правові основи і принципи державного регулювання видобування, виробництва, використання, зберігання дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними визначаються Законом № 637/97-ВР. Крім того, діяльність з видобування нерудних корисних копалин в Україні, а власне природного каміння, яким є дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органогенного утворення, напівдорогоцінне каміння, регламентується рядом інших нормативно-правових актів.

Основним законом, який регулює відносини у сфері надрокористування є Кодекс України «Про надра» (далі – КУ «Про надра»).

Згідно зі ст. 19 КУ «Про надра», надра надаються у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам лише за наявності в них спеціального дозволу на користування ділянкою надр. Питання надання спеціальних дозволів на користування надрами (далі – спеціальні дозволи) у межах території

України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони регулюється Порядком надання спеціальних дозволів на користування надрами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615 (далі – Порядок № 615). Дія Порядку № 615 поширюється на всі види користування надрами. До того ж, право на користування надрами, згідно ст. 19 КУ «Про надра», засвідчується актом про надання гірського відводу, який видається лише в разі видобутку корисних копалин та мінеральної сировини.

Користування надрами без надання гірничого відводу чи спеціального дозволу може здійснюватись у випадках, передбачених ст. 23 КУ «Про надра». Відповідно до цієї статті землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення, торф загальною глибиною розробки до двох метрів і прісні підземні води до 20 метрів та використовувати надра для господарських і побутових потреб.

Тому для видобування корисних копалин, за винятком випадків, передбачених ст. 23 КУ «Про надра», необхідно мати спеціальний дозвіл на користування надрами. Враховуючи, що дорогоцінне (напівдорогоцінне) каміння відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.12.94 № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» є корисною копалиною загальнодержавного значення, діяльність, пов'язана з видобуванням корисних копалин, що проводиться без дозвільних документів, є незаконною незалежно від того, чи належать ділянка надр до родовищ корисних копалин чи ні.

Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III (далі – Закон № 1775-III) з переліку ліцензованих видів діяльності було виключено пошук, розвідку та видобування корисних копалин. Відповідно до частини 4 абзацу 3 ст. 9 Закону України № 1775-III, ліцензуванню підлягає лише видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння.

Ліцензійні умови встановлюють вимоги для ліцензіатів, які мають намір займатися чи займаються діяльністю:

- видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння (п. 6);

- виробництво дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння (п. 7);

- виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівля виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння (п. 8);

- збирання і первинна обробка відходів та брухту дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння (п. 37).

Відповідно до Закону України 637/97-ВР, видобування дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння – це вилучення дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння з гірських порід усіма можливими способами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08.12.2006 № 1695 «Про внесення змін до переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» Державна геологічна служба визначена як орган ліцензування господарської діяльності з видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння. З цією метою було розроблено проект Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння (далі – Ліцензійні умови), які затверджені наказом Мінохоронприроди.

У цих Ліцензійних умовах зазначається, що видобування дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння – це вилучення дорогоцінного каміння та напівдорогоцінного каміння з гірських порід; видобування дорогоцінного каміння органогенного утворення – вилучення дорогоцінного каміння органогенного утворення (перли і бурштин) з гірських порід. До гірських порід належать породи корінних, розсипних і техногенних родовищ. Видобування дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння передбачається усіма можливими способами, зокрема сировини ювелірної (дорогоцінне каміння) і ювелірно-виробної

(напівдорогоцінне каміння), а також усіма можливими способами передбачається видобуток дорогоцінного каміння органогенного утворення.

З метою дотримання вимог чинного законодавства стосовно господарської діяльності з видобування дорогоцінних корисних копалин, Ліцензійними умовами передбачено, що суб'єкт господарювання (незалежно від його організаційно-правових форм та форм власності, що провадять діяльність з видобування корисних копалин) у разі видобування дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння повинен дотримуватись Інструкції про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 06.04.98 № 84.

Вимоги, зазначені в Ліцензійних умовах, не передбачають можливості видобування дорогоцінних корисних копалин приватними особами шляхом старательського видобутку, а видобуток старательським способом дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння можливий лише за наявності в надрокористувача ліцензії і спеціального дозволу на провадження такої діяльності. Видобування декоративного каміння і корисних копалин місцевого значення, які використовують для декоративного оздоблення (сировина для буттового каменю, галька, пісковики чи сланці-плитняки тощо), але для власного використання, відповідно до ст. 23 КУ «Про надра», можливе без ліцензії і без спеціального дозволу, а з метою провадження господарської діяльності без ліцензії, але за наявності спеціального дозволу.

Дозволи на видобування корисних копалин надаються Міністерством охорони навколишнього

природного середовища України переможцям аукціонів з їх продажу, а також і без проведення аукціонів. У межах однієї ділянки надр можуть проводитися роботи з геологічного вивчення та видобування різних за видом корисних копалин за кількома дозволами. Дозвіл на видобування корисних копалин надається після проведення ДКЗ-експертизи та затвердження розвіданих запасів корисних копалин.

Враховуючи лише цей неповний комплект дозвільних документів, необхідних для проведення видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння, процедура їх оформлення фізичними особами-

суб'єктами старательського видобування вбачається складною.

Виходом з цієї ситуації має бути спрощення механізму отримання спеціальних дозволів для розробки надр старательським шляхом. Легалізація підприємців-старателів дасть можливість здійснювати державний нагляд за безпечним веденням робіт, охороною надр і навколишнього середовища.

Враховуючи наведене вище, спеціальні дозволи на користування надрами для старательського видобування слід видавати не на конкурсних засадах (на аукціоні), а за заявною схемою. Відповідна заявка має подаватися до певного державного органу, який буде розглядати документацію щодо заявленого об'єкта надр, виробничо-технологічні можливості заявника тощо.

Ділянки надр, що надані відповідним суб'єктам для користування у визначених законодавством цілях, є об'єктами права надрокористування. Зазначені ділянки надр можуть бути індивідуалізовані, тобто встановлені геометричні межі їх експлуатації, що визначаються як «гірничий відвід». Відповідно до ст. 17 КУ «Про надра», гірничим відводом є частина надр, надана користувачам для промислової розробки родовищ корисних копалин і цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Складовим елементом у формуванні підходів щодо старательського надрокористування корисних копалин, зокрема дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння, буде надання гірничих ділянок, в межах яких воно знаходиться, в оренду надрокористувачам (старателям).

Така оренда в гірничій справі визначається як концесія (від лат. *concessio* – дозвіл, поступка) – угода, яка дозволяє на певних умовах здійснювати пошуки, розвідку і (або) експлуатацію родовищ корисних копалин, які належать державі (або місцевій владі). Концесії юридично оформляються шляхом укладення контрактів (договорів) про надання прав, ліцензій, про здачу в оренду. У більшості країн концесії здійснюють у вигляді оренди земель або закріплення ділянок (гірничих заявок). В оренду, що забезпечує право на пошуки, розвідку і розробку, здаються великі площі (сотні км²) з передбачуваними запасами корисних копалин. У період проведення на орендованих площах пошуків і розвідки стягується тільки орендна плата, після початку розробки – податки на землю і гірниче підприємство, а

також роялті – плата за використання надр, що обчислюється з одиниці видобутої сировини або у вигляді певного відсотка від загальної вартості продукції. Гірничі заявки оформляються на ділянки обмежених розмірів (десяти частки км²), де виявлені перспективні концентрації деяких видів нерудної сировини (слюди, гіпсу, декоративного каміння і т. ін.). Гірничі заявки дають право на розвідку і розробку надр у межах таких ділянок, а також на використання поверхні її ресурсів (наприклад, лісу для будівельних робіт).

Старательське видобування природного каміння в першу чергу доречно дозволяти на ділянках надр, які не є об'єктами промислового видобування корисних копалин, а саме:

- старі відпрацьовані дренажні полігони або іншим способом відпрацьовані ділянки розсіпів;
- залишкові запаси в розкритих і вміщувачих породах, відвалах або відходах гірничодобувного виробництва;
- некондиційні або раніше списані запаси, незатребувані промисловістю ділянки надр;
- дрібні по запасах і прогнозних ресурсах ділянки надр.

Відповідно до підпункту 14 пункту 8 «Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 615, передбачено спрощений порядок надання спеціальних дозволів без проведення аукціону для геологічного вивчення, в тому числі дослідно-промислової розробки та видобування бурштиноносних порід на ділянках проявів бурштину, які не мають промислового значення, розмір яких не перевищує одного гектара.

Проте переліку ділянок проявів бурштину, які не мають промислового значення, Держгеонадрами досі не визначено, також цього не передбачено жодним нормативним чи законодавчим актом. Отже, вищезазначений пункт «Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» на сьогодні залишається формальним і не має практичного застосування.

Актуальним питанням, яке постане у разі запровадження старательського видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння, буде контроль з боку держави за цією діяльністю.

Згідно з частиною другою ст. 240 Кримінального кодексу України, незаконне видобування корисних копалин загально-

державного значення, до яких належить дорогоцінне (напівдорогоцінне) каміння, карається штрафом від чотирьохсот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років чи позбавленням волі на такий самий строк.

Разом з тим, території, де може відбуватися несанкціоноване видобування корисних копалин, закріплено за офіційними природокористувачами (лісгосподарські підприємства), надрокористувачами (підприємства з видобутку та переробки корисних копалин), землекористувачами (сільськогосподарські підприємства), які згідно з природоохоронним і земельним законодавством відповідають за використання цих земель за призначенням, або ж знаходяться на землях запасу сільських та селищних рад, до компетенції яких відповідно до п. 4 ст. 10 КУ «Про надра» входить здійснення на їх території контролю за використанням та охороною надр.

Державною службою геології та надр України спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України було розроблено проект Закону України «Про внесення зміни до статті 240 Кримінального кодексу України (щодо відповідальності у сфері охорони і використання надр)». Зазначеним законопроектом передбачалося посилення кримінальної відповідальності за порушення правил охорони надр, уточнення конструктивних ознак складу злочину, його кваліфікуючих ознак, видів та розміру покарання.

Здійснення державного контролю за геологічним вивченням надр та раціональним і ефективним використанням надр України (державний геологічний контроль), відповідно до підпункту 18 пункту 4 Положення про Державну службу геології та надр України, затвердженого Указом Президента України від 06.04.2011 № 391, покладено на Державну службу геології та надр України.

Механізм проведення державного геологічного контролю визначається Порядком здійснення державного геологічного контролю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 № 1294 (далі – Порядок). Відповідно до цього Порядку державний геологічний контроль здійснюється шляхом проведення органами державного геологічного контролю планових і позапланових перевірок надрокористувачів.

Так, на нашу думку, запровадження старательського видобування дорогоцін-

ного (напівдорогоцінного) каміння полягає, у першу чергу, в обов'язковому введенні змін до вітчизняного законодавства у сфері надрокористування, оподаткування, відповідальності за проведення цієї діяльності тощо. Адже законодавча база України жодним чином не передбачає провадження старательської діяльності як дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння, так й інших корисних копалин.

Можемо сформулювати основні тези щодо старательської діяльності з видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння:

1. Старательські роботи щодо дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння – одна з форм розробок надр, яка буде перспективною в Україні щодо видобування цих корисних копалин.

2. Видобування корисних копалин старательським способом допускається на родовищах чи їх ділянках, окремих проявах, які не мають промислового значення і розробка яких гірничодобувними підприємствами є економічно недоцільною.

3. Старательське видобування корисних копалин – проведення за спрощеною дозвільною системою видобувних робіт фізичними особами (старателями) на ділянках надр.

4. Надання дозволів щодо здійснення старательського видобування корисних копалин повинне проводитися за спрощеною системою першому заявнику за умови його відповідності законодавчо встановленим вимогам, висунутим до надрокористувача-старателя.

5. Старательські роботи будуть вестися на родовищах або їх ділянках, розробку яких своїми силами гірничодобувне підприємство вважає недоцільною. Оплата за видобуту корисну копалину, що здається старателями, буде провадитися в порядку, передбаченому спеціальним законодавством. У міру відпрацювання родовища (ділянки) старателі зобов'язані будуть приводити земельні угіддя, порушені під час старательських робіт, в безпечне становище, придатне для використання їх у народному господарстві.

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, під старательською діяльністю у сфері видобування корисних копалин будемо розуміти видобування, яке здійснюється фізичними особами-старателями за допомогою непромислового обладнання, в непромислових обсягах і за спрощеною системою оформлення дозвільних документів, має ознаки непромислової діяльності і проводиться на ділянках надр не-

промислового значення. При цьому перелік корисних копалин, які можна видобувати старательським способом, повинен визначитися Кабінетом Міністрів України.

Визначення геолого-економічних параметрів для формування критеріїв, за якими можна здійснити підбір дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння, буде пов'язаним, в першу чергу з тим, що у разі затрачених старателями коштів видобування корисних копалин повинно бути рентабельним. Тобто, вартість на ринку видобутих корисних копалин повинна окупити затрачені кошти на вилучення їх з надр. Відповідно, першим фактором буде ринкова вартість дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння (а також мінеральних продуктів, що можуть використовуватися як таке каміння), яке буде видобуватися старательським способом. Тут домінуючим буде фактор якості цього каміння, а саме його колір, текстурний малюнок, наявність оптичних ефектів, наявність чи відсутність якісних/дефектних ознак. При цьому ринкову ціну такого каміння потрібно аналізувати з урахуванням можливості виготовлення з нього різних виробів, тому цінові критерії повинні бути як для сировини, так і для готової продукції.

Затрати на видобування дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння (у тому числі, мінеральних продуктів) будуть мінімізуватися, якщо вони будуть видобуватися не як основні корисні копалини і компоненти (ті, що визначають промислове значення родовища, напрям його промислового використання і назву), а як супутні (ті, видобуток яких здійснюється разом з основними корисними копалинами, а вилучення і промислове використання технологічно можливі та економічно доцільні у процесі переробки основної мінеральної сировини). У такому випадку витрати, починаючи від геолого-пошукових і ґрунторозкривних робіт до екологічного відновлення рельєфу кар'єру, будуть мінімізовані для старателя-добувника. При цьому максимально буде відбуватися комплексне використання родовищ корисних копалин, коли здійснюється видобування усіх корисних копалин родовища, вилучення наявних корисних компонентів та їх промислове використання, а також використання відходів, що утворюються в процесі видобутку і переробки мінеральної сировини.

Враховуючи вищевикладене, при підготовці проектів нормативно-правових актів, які будуть регламентувати прове-

дення старательського видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння, потрібно передбачити таке:

- посилення відповідальності землекористувачів і землевласників за здійснення незаконного видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння на належних їм площах;

- посилення кримінальної відповідальності за незаконне видобування, скрупку, перевезення та збут дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння;

- спрощення процедури надання в користування ділянок, в межах яких знаходяться поклади дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння (в т. ч. відведення земельних лісових ділянок);

- спрощення механізму розробки (фізичного способу виїмки копалини) непридатних до промислового освоєння проявів дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння;

- розроблення та запровадження спрощеного порядку отримання спеціальних дозволів та виділення земельних ділянок для видобування дорогоцінного (напівдорогоцінного) каміння на площах, які не мають промислового значення, в тому числі порушених внаслідок його незаконного видобування, шляхом надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади.

Запровадження старательської форми видобування корисних копалин забезпечить дієвість державного регулювання надрокористування, буде запобігати незаконному видобуванню та збуту корисних копалин, безумовному дотриманню природоохоронного законодавства, скасує чинні обмеження для індивідуальних суб'єктів надрокористування у частині реалізації продукції у сировині і виробів із дорогоцінного і напівдорогоцінного каміння, що сприятиме ефективному використанню надр і створенню нових робочих місць. При цьому держава зможе отримати надходження від старательської діяльності, які зараз йдуть як «тіньові» кошти повз бюджет.

Використана література

1. Гула В.А. Поиски камнесамоцветного сырья на территории деятельности «Севукргеология», г. Киев, 1988.
2. Дехтулінський Е.С. Геолого-прогноза оцінка перспективних на кольорове каміння районів України з урахуванням сучасної кон'юнктури ринку, м. Київ, 2000.

3. Ильин Е.П. и др. Отчет о результатах работ на месторождениях и проявлениях цветных камней Украины ГРП-1, 1981.

4. Лизун В.М. Выявление месторождений и проявлений камнесамоцветного сырья на территории Украины с оценкой прогнозных ресурсов 1992–1994 гг., пгт Володарск-Волынский, 1994 г.

5. Линевиц С.М., Панченко В.И. Отчет о поисковых работах на камнесамоцветное сырье на территории УССР и МССР 1982–1985, пгт Володарск-Волынский, 1985 г.

6. Мацуї В.М. Нестеровский В.А. Янтарь Украины (состояние проблемы). – К.: ЦНПМ НАН Украины. – 1995. – 55 с.

7. Носов И.С. Результаты поисковых работ на камнесамоцветное сырьё на территории Волынского геоблока УЩ, складчатых Карпат и Крыма за 1989–1991 гг., пгт Володарск-Волынский, 1991 г.

8. Ночевкина О.Г. Пошуки камнесамоцветної сировини на території діяльності ПГО «Північукргеология» за 1992–1997 рр., м. Київ, 1997 р.

9. Обухов В.Г. Поиски камнесамоцветного сырья на территории деятельности ГПП «Южукргеология» в 1992–1997 гг., г. Харьков, 1997 г.

10. Олексійчук Ю.И., Ломаев Н.А. Обобщение материалов по попутным поискам цветного камня на территории УССР, Киев, 1984 г.

11. Семенчин М.И. Отчет о результатах поисково-рекогносцировочных работ на облицовочные, поделочные и ограночные камни в Закарпатской обл. в 1967–1969 гг., пгт Берегово, 1969 г. «Облицовочные и ограночные камни Закарпатья».

12. Сорокин Ю. Информационная записка о добыче драгоценных и полудрагоценных камней на Волынском месторождении в 1952–1964 гг., пгт Володарск-Волынский, 1965 г.

13. Самоцветы Украины / под ред. Баранова П.Н.. – Том 1. – К.: Ювелир-ПРЕСС, 2005. – 64с.

14. Семенченко Ю.В., Агафонова Т.Н. и др. Цветные камни Украины – К.: Будівельник, 1974. – 188с.

15. Про надра: Кодекс України від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР.

16. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827 (www.rada.gov.ua).

17. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III.

18. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV.

19. Про надання спеціальних дозволів на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування стратегічно важливих корисних копалин: постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 742.